ALp (LK) 2164

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. balandis 27 d. Nr. 82 (17)

Saturday supplement April 27, 2002 No. 82 (17)

Mokslininkų derlius

2001 m. Mokslo premijos laureatai. Antrosios eilės viduryje: švietimo ir mokslo ministras dr. Algirdas Monkevičius, Mokslo tarybos pirm. Kęstutis Makariūnas, akademikas Eduardas Vilkas.

Žemės ūkio mokslininkai — 2001 m. Mokslo premijos laureatai, agronomai (iš kairės) Algirdas Sliesoravičius, Izolda Pašakinskienė, Henrikas Černiauskas.

Algimantas A. Naujokaitis

Kaip ir kiekvienais, taip ir šiais metais įvertinti Lietuvos mokslininkų darbai, o patys geriausieji pažymėti Vyriausybės įsteigtomis valstybinėmis mokslo premijomis (42,000 Lt.).

— Mokslo premija — tai pats aukščiausias mokslininko įvertinimas, — Lietuvos Mokslų akademijos salėje, pradėdamas šių premijų įteikimo iškilmes, kalbėjo Mokslo tarybos pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas.

Jis pažymėjo, kad Mokslo premijų komitetas, aptaręs įvairių mokslo ir mokymo įstaigų pateiktus gausius mokslinius darbus, šiemet atrinko ir premijavo 12 geriausių humanitarinių bei socialinių, biomedicinos, fizikos ir technologijos mokslo darbų, prie kurių dirbo ir tapo premijų laureatais 30 įvairių Lietuvos institutų bei universitetų mokslininkų.

Humanitarų indėlis

Humanitarinių ir socialinių mokslų srityje premija už stambų, bemaž 1,000 puslapių leidinio *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* I tomą paskirta Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto moksliniam darbuotojui, žymiam smulkiosios tautosakos tyrinėtojui prof. Kaziui Grigui ir jo bendradarbėms - tautosakininkėms Lilijai Kudirkienei, Rasai Kašėtienei ir Daliai Zaikauskienei.

Apibūdindamas šį tautosakininkų darbą Mokslų akademijos Humanitarinių ir Socialinių mokslų sekcijos pirmininkas prof. Domas Kaunas pažymėjo, kad šiuo 2000 m. išleistu tomu pradėta leisti patarlių ir priežodžių akademinio leidinio serija, specialistams ir visuomenei pristatanti svarbią mūsų tautos paveldo rūšį. Patarlės ir priežodžiai sudaro lietuvių kalbos duomenų klodą, savo šaknimis siekiantį tautos kultūros ištakas ir nepraradusį gyvybingumo iki šiol. Tai lietuvių tautos mąstymo, galvosenos, moralinių ir estetinių nuostatų raiškos forma, tradicinių kalbos vaizdingumo priemonių šaltinis, atspindintis ilgaamžę liaudies patirtį, buities ir kultūros detales, šnekamosios kalbos turtingumą ir grožį.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute sukurtame fonde yra daugiau kaip 200,000 patarlių ir priežodžių, kitokių įrašų. Jie suklasifikuoti pagal atitinkamą sistemą ir yra premijuoto leidinio *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* ir kitų būsimų jo tomų pamatas.

Pasak literatūros tyrinėtojo dr. prof. Vytauto Kubiliaus, į premijuotą pirmąjį tomą pateke 33,602 patarlių ir priežodžių, jie susisteminti ir su visa papildoma informacija aprašyti 3,272 tipologiniuose straipsniuose. Kiekvienas aprašas susideda iš atskiros patarlės variantų visumos ir komentarų. Be kita ko, atkreipiamas dėmesys į kai kurių patarlių įvaizdžių ryšį su originaliosios grožinės literatūros motyvais. Nurodyti visų patarlių ir priežodžių pirminiai šaltiniai, žymima geografinė priklausomybė, užrašymo datos.

Prof. K. Grigas man sakė, kad premijuotame tome yra nemažai išeivijoje užrašytų patarlių ir priežodžių. Jie išgirsti daugiausiai iš pirmųjų lietuvių emigrantų lūpų, tarp jų ir iš JAV gyvenusios poeto Juliaus Janonio motinos. Ypač daug patarlių ir priežodžių surinkta iš Jono Balio leidinių ir archyvų. Beje, K. Grigas priminė, kad Literatūros ir tautosakos institutas tęsia dar nepriklausomoje Lietuvoje J. Balio pradėtą leisti seriją *Tautosakos darbai.*

Mokslo premija už pernai išleistą veikalą *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės miestų antspaudai* įteikta Lietuvos istorijos instituto moksliniam bendradarbiui dr. Edmundui Antanui Rimšai. Šis veikalas — tai 20 metų trukusių kruopščių tyrimų rezultatas, pagrįstas gausiais Lietuvos ir užsienio archyvų šaltiniais, iš kurių tik nedidelė dalis istorikams buvo žinoma, paaiškino Istorijos instituto tarybos pirmininkas dr. V. Kazakevičius.

Premijuotoje knygoje pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje aptariama Lietuvos DK savivaldžių miestų antspaudų kilmė ir raida, išsamiai nagrinėjami teisiniai antspaudų naudojimo ypatumai, aiškinama miesto antspaudo ir herbo samprata. Daug dėmesio skiriama visai netyrinėtų spaudų gamybai, meistrams, spaudų ir antspaudų sudėtinėms dalims, dydžiams, formai, simbolikai, rašybai. Tyrinėtos taip pat antspaudų medžiagos, jų spalvų reikšmė, antspaudavimo būdai. Visa tai pateikiama plačiame Vidurio Europos bei kitų lotynų kultūros kraštų miestų visumoje. Premijuotame darbe pirmą kartą mūsų istoriografijoje aiškiai sugrupuoti iki šiol tyrinėtojams mažai žinomi miestų magistratų pareigūnai — Suolininkai (teisėjai), vaitai ir kiti tarnautojai leidžia visai kitaip pažvelgti į savivaldybių vidinę organizaciją bei veiklą administravimo, teismų ir kitose LDK miestų veiklos srityse.

Premijuotoje monografijoje skelbiamas miestų antspaudų sąvadas, kiekvieno miesto trumpa savivaldos istorijos apybraiža. 18 a. pabaigos ir 19 a. pradžios autoriaus E. A. Rimšos pateikta medžiaga svarbi dar ir tuo, kad ji akivaizdžiai parodo pirmuosius Lietuvos rusifikavimo žingsnius, vietos tradicijų naikinimą. Užsienio skaitytojai su veikalo pagrindiniais teiginiais gali susipažinti iš išsamių santraukų vokiečių ir lenkų kalbomis.

Įteikus veikalo autoriui E. A. Rimšai mokslo premiją, iškilmių vadovas prof. K. Makariūnas paskelbė, kad šiam laureatui prezidentas Valdas Adamkus atsiuntė sveikinimą, nes premija pažymėtas veikalas *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai* susijęs su valstybės simbolika. „Garbingiausio įvertinimo susilaukusi monografija *Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės miestų antspaudai* pelnytai laikoma fundamentaliu europinio lygio veikalu, liudijančiu Jūsų mokslinę kompetenciją ir kantrybę, atidumą ir dėmesį istorinę bei meninę vertę turinčiai archyvų medžiagai, — sakoma prezidento sveikinime mokslo ir premijos laureatui dr. E. A. Rimšai. — Jūsų profesinių bei asmeninių savybių dėka ir Lietuvos heraldikos komisijos darbas pakilo į aukštesnį lygmenį ir esmingai prisidėjo prie heraldikos mokslo sistemos atsiradimo, plėtros bei praktinio įgyvendinimo Lietuvoje. Tai — ne vien gražūs ir prasmingi Jūsų asmeninės biografijos fragmentai, bet ir neatskiriama mūsų tautos ir valstybės istorijos mokslo dalis.

Dėkoju jums už ilgametį sąžiningą triūsą gimtosios kultūros ir mokslo labui. Prisidedu prie visų gražių žodžių, skiriamų Jums garbingos premijos laimėjimo proga ir linkiu kuo geriausios mokslinės, kūrybinės bei asmeninės kloties", — baigė sveikinimą V. Adamkus.

Mokslo premija įteikta taip pat dr. Algimantui Miškiniui už jo darbą *Lietuvos urbanistikos istorijos ir paveldo tyrimai.* Šį darbą Mokslo premijų komitetui pristatė Architektūros ir statybos institutas.

Pasak minėto instituto tarybos pirmininko dr. V. Stankevičiaus, šiame darbe nustatytos Lietuvos teritorijoje 1940 m. buvęs miestų ir miestelių skaičius. Visi jie dr. A. Miškinio buvo ištyrinėti, sudarytas 62 vertingiausiųjų miestų ir miestelių sąrašas. Jiems suteiktas vietinės reikšmės urbanistikos paminklų statusas. Nustatytos ir kartografinėje medžiagoje pažymėtos miestų ir miestelių teritorijos ribos, vertingi ir saugotini objektai. Dr. A. Miškinis, remdamasis ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos, Vokietijos, Rusijos archyvais, parašė išsamias 130-ties miestų ir miestelių raidos studijas.

Premijuotas darbas turi praktinę reikšmę, nes jame parengtos priemonės ir jų įgyvendinimo mechanizmas miestų ir miestelių architektūros vertybėms išsaugoti.

Fizikų ir technologų pasiekimai

Geras ir reikšmingas pastarųjų metų Lietuvos fizikų bei technologų mokslinės veiklos derlius. Pasak Mokslų akademijos Technologijos mokslų sekcijos pirmininko dr. E. Zavadsko, daugelis šių darbų pasižymi originalumu ir naujoviškumu.

Premija įteikta Vilniaus Gedimino technikos universiteto Tiltų ir specialių konstrukcijų katedros profesoriui Ipolitui Zenonui Kamaičiui už pastatų ir inžinerinių statinių būklės tyrimus, jų atnaujinimą ir ilgaamžiškumo padidinimą. Profesorius atliko daugelio unikalių ir didelės reikšmės pastatų bei statinių — Vilniaus Arkikatedros, Šv. Onos bažnyčios, Kauno IX forto, tiltų per didžiąsias Lietuvos upes, taip pat kitų konstrukcijų gedimų bei avarijų analizę, sudarė jų susidėvėjimo, naudojimo trukmės, atnaujinimo principus. Remdamasis atliktais tyrimais ir daugiamečiu patyrimu, I. Z. Kamaitis sukūrė teorinius pagrindus pastatų ir inžinerijos statinių būklei vertinti, priemones jų ilgaamžiškumui užtikrinti. Darbo originalumą rodo naujų polimerinių medžiagų bei technologijų panaudojimas įvairiuose statiniuose ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.

O kaip šiais ištobulintais technikos laikais išsaugoti ir tinkamai naudoti ežerų, kitų telkinių vandenį? Šias problemas savo darbe *Lietuvos vandens hidrologijos tyrimai* sėkmingai išnagrinėjo kelių tarptautinių hidrologijos programų ir projektų dalyvis prof. Kęstutis Kilkus, taip pat pelnęs 2001 metų mokslo premiją. Savo darbe jis visapusiškai įvertino ežerų vaidmenį vandens apytakos cikle, atskleidė hidraulinių apkrovų savaiminio reguliavimo mechanizmus. Šie ir kiti tyrimai sudarė galimybes kiekybiškai įvertinti ežerų ir požemių vandenų (šaltinių) sąveiką. Baseininiu principu K. Kilkus susistemino visus Lietuvos paviršinio vandens išteklius, nagrinėjo jų apsaugos ir taupaus naudojimo problemas.

Mokslo premija paskirta Vilniaus Biotechnologijos instituto specialistams Sauliui Klimašauskui ir Virginijui Šikšniui už darbų ciklus, tiriant molekules, kuriose užkoduota mūsų genų informacija.

Nukelta į 3 psl.

Tautosakininkai, Mokslo premiją gavę už veikalą *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* (iš kairės): Rasa Kašėtienė, Kazys Grigas, Lilija Stanislova Kudirkienė, Dalia Zaikauskienė.

Premiją už naujus augalų tyrimus gavę biologai (iš kairės): dr. Romualdas Laurinavičius, dr. Jūratė A. Darginavičienė, dr. Leonida Novickienė, akademikas Alfonsas Merkys.

Mokslo premijų laureatus pagerbė pilna Mokslų akademijos salė publikos.

Visos nuotraukos Algimanto Žižiūno.

Nepamirštamasis: prof. Juozas Eretas

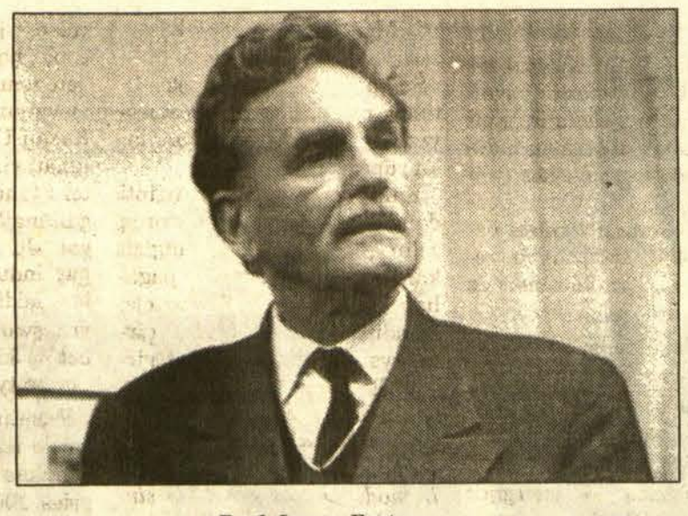

Prof. Juozas Eretas.

„Visada jį rasdavau prie rašomojo stalo..."

Jonas Kavaliūnas

Prof. Eretas man buvo žinomas dar būnant Biržų gimnazijoje. Per radiją girdėjau prof. Eretą sakantį kalbą prie Lietuvos laisvės paminklo Kaune, minint 10-ties metų Lietuvos nepriklausomybę. Jis kalbėjo vokiškai. Spaudoje, ypač žurnale *Pavasaris*, nuolat skaičiau apie prof. Eretą kaip visos pavasarininkų veiklos judintoją bei vadovą.

Patekus į universitetą, atsirado nuostabi proga matyti ir klausytis paskaitų profesorių Ereto, Šalkauskio, Dovydaičio, vysk. Reinio, Bistro, kun. Kuraičio, Pakšto ir kitų.

Žavėjomės prof. Ereto paskaitomis, nes jis buvo ne tik mokslo žmogus, bet ir geras, temperamentingas kalbėtojas. Klausyti prof. Šalkauskį buvo iš pradžių nelengva. Reikėdavo įtempti dėmesį, norint spėti sekti jo labai nuoseklų minčių dėstymą, kur, atrodo, kiekvienas žodis buvo savo vietoje. Kai pripratome, pamėgom ir gėrėjomės turiningumu.

Profesoriai Eretas ir Šalkauskis artimai bendravo ir vienas kitą gerbė. Abu jungė tie patys krikščionybės principai ir meilė Lietuvai, noras jai padėti. Bet kartą prof. Eretas per seminarą mums pastebėjo, kad prof. Šalkauskį visi gerbia, bet jo raštų neskaito, nes jie per sunkūs, daugeliui neįkandami. Todėl prof. Eretas rūpinosi ne tik savo raštų turiniu, bet ir ypač forma, kad dėstomas dalykas būtų suprantamas, patrauklus.

Dėstydamas vokiečių literatūros istoriją, naudojosi dviem kalbom, ir vokiečių, ir lietuvių. Išsiskyrė iš vokiečių literatūros istorijos dėstytojų kitame, Humanitarinių mokslų fakultete, kad plačiai naudojosi vaizdinėmis priemonėmis — meno paveikslais, skulptūromis, architektūra, muzika, nes literatūra nėra kokia gyvenimo iškarpa, o gyvenamojo meto tautos dvasios atspindys, kuris reiškiasi ir keliomis meno formomis. Jas pažinus, bus lengviau ir patį literatūros kūrinį ar literatūros srovę geriau suprasti.

Labai įdomūs buvo prof. Ereto vedami vokiečių literatūros seminarai. Vienu metu nagrinėjome Goethes *Faustą*, kur ieškoma atsakymų į didžiuosius žmogaus bei žmonijos klausimus. Pats Eretas buvo gerai išstudijavęs Goethę, parašęs veikalą apie Goethę, o kitą apie *Jaunąjį Goethę*.

Nejučiomis išsiskleisdavo Ereto gili krikščioniškoji pasaulėžiūra, bet kartu ir meilė bei rūpestis Lietuva. Kaip ir savo visuomeninėse kalbose, ir čia kalbėdavo iš širdies, su temperamentu, įtaigiai.

Egzaminuodavo savo bute, iš pradžių Kauno Valančiaus 6, vėliau Žaliakalnyje. Kartą, susitarus, leido atvažiuoti į jo namus kaime, netoli Sintautų, Šakių apskrityje. Pasitaikė lietinga diena. Jis atsiuntė savo berną su brička į autobuso stotį ir vėliau nuvežė. Po egzamino aprodė visą sodybą. Ir daržinėje tvarka, kaip ir jo darbo kambaryje — kiekvienas įrankis ar padargas savo vietoje. Profesorius mėgdavo bendrauti su savo studentais. Seminaro dalyvius pasikviesdavo kartas nuo karto į savo butą arbatėlei. Eretienė parengdavo gerą vakarienę, o profesorius įdomiai vesdavo pašnekesius. Čia pat, prie kito stalo, vakarieniavo ir Eretienė su vaikais.

Šalia paskaitų universitete yra plati jo mokslinių raštų sritis. Ir rašė ne gimtąja vokiečių kalba, kurioje augo, brendo ir aukštuosius mokslus daktaro laipsniu baigė, bet lietuviškai, nes pažinęs lietuvius ir karo nuniokotą Lietuvą, kur visko trūko, ją pamilo ir skyrė savo jėgas ir raštus, kad pagreitintų Lietuvos augimo pažangą, kad greičiau atsigautų, gyvenimas prašviesėtų.

Eretas — Vakarų žmogus, racionalizacijos, dinamikos, praktinės veiklos. Mokėjo savo laiką organizuoti, darbus racionalizuoti, gyventi ir dirbti metodiškai.

Nors jau buvo gana neblogai pramokęs lietuvių kalbą, o sukūręs lietuvišką šeimą namuose lietuviškai šnekėjo, bet susirasdavo ir savo studentų tarpe, kuris galėtų jo raštus lietuvių kalba peržiūrėti bei taisyti.

Porą metų ir man teko juo būti. Rašydavo gana gerai lietuviškai, o kai reikėdavo ką tiksliau, subtiliau pasakyti — vokiškai. Vokiškos būdavo ir gausios citatos iš vokiškų veikalų. Reikėdavo kalbą peržiūrėti, kur reikia pataisyti, kas vokiškai, išversti, išlyginti ir mašinėle perrašyti. Tada jis vėl kai ką pakeisdavo, papildydavo, naujus paragrafus įtraukdavo. Vėl reikėdavo viską perrašyti. Šitokiu būdu, vis papildant ir plečiant, iš nedidelio straipsnio išaugo stambus jo veikalas *Katalikai ir mokslas*.

Matant kiek jis įdeda darbo, kol veikalas išauga, kartais atrodydavo, kad jis net vidutinių gabumų, o viską pasiekia kietu darbu. Bet vėliau išryškėjo, kad Eretas nebuvo išimtis iš bendro dėsnio, kad viskas, kas didžio žmonijoje pasiekta, yra pirmiausia pasiekta nenuolaidžiu darbu.

Buvo labai geras kalbėtojas, bet ir šis talentas rėmėsi darbu. Atsimenu, kiek jis darbo įdėjo, rengdamas akademinei auditorijai paskaitą apie Fridrichą Ozanamą. Kai paskaita buvo parašyta, kelis kartus su papildymais perrašyta, visas tekstas sužymėtas, nurodant loginius kirčius, kur ką pabrėžti. „Norėčiau, — kaip jis tada sakė, — kad salė pajustų, kad Ozanamas čia pat salėje gyvas vaikšto".

Perrašęs darbą, dažnai važiuodavau pas profesorių į namus. Visada rasdavau prie rašomojo stalo. Dėvėdavo namie paprastai (man net krito į akis jo sulopytos kelnės). Bet universitete bei mieste Ereto apsirengimas visada — „tip top", eilutė išlyginta, atrodo ir raukšlės nepamatysi.

Prasidėjus trėmimams iš Lietuvos į Sibirą, Eretas kurį laiką slapstosi ir pagaliau, netekęs viso turto, turtingos bibliotekos ir žmonos ūkio, per vargus pasiekia Šveicariją. Visa šeima pergyveno tremtį. Nostalgija trumpino Eretienės gyvenimo siūlą. Eretas visa išgyvena, bet nepasiduoda nevilčiai ir kelia tremties lietuvių dvasią paskaitomis po lietuvių stovyklas Vokietijoje ir raštais: *Tremtis — prakeikimas ar uždavinys, Užmirštieji baltai, Vom Adam der Europaer, Vom Imperialismus und Messianismus der Russen* ir kiti.

Šias ir kitas knygutes siuntinėja ir man, vis su asmeniškais įrašais.

Kai teko vadovauti Vasario 16 gimnazijoje, pakviečiau jį Lietuvos nepriklausomybės šventės proga su paskaita. Mielai atvyko, sveikino gimnaziją ir įteikė draugo šveicaro stambią auką.

Kalbėjo ir mokiniams gimnazijos salėje. Nepaisant amžiaus naštos, kalbėjo su temperamentu, skatindamas branginti lietuvių kalbą ir nepamiršti Lietuvos.

Kai teko išlydėti, dar ilgai pasivaikščiojom šnekėdami perone. Nuoširdžiai atsisveikinom, ir tai buvo paskutinis atsisveikinimas, nes už dviejų metų prof. Eretas mirė.

Teatlygina jam Dievas už jo didžiulius darbus, skirtus antrajai tėvynei Lietuvai.

„Ereto pasišventimas rašyti lietuvių kalba buvo neribotas..."

Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis

Mano bendravimas, ar tiksliau, bendradarbiavimas su prof. Juozu Eretu, pas kurį studijavau germanistiką Teologijos-Filosofijos fakulteto Filosofijos skyriuje, reiškėsi daugiausia mokslinio bei literatūrinio darbo srityje. Taip buvau supažindintas su bibliografine praktika, su vokiečių aukštaičių mistine literatūra, o profesorius iš savo pusės pagelbėjo man ruošti spaudai knygą apie Goethe sukakties proga.

Bet pats svarbiausias dalykas, kurį išmokau iš prof. J. Ereto, buvo literatūrinių ryšių idėja, jo paties išgauta iš jo mokytojo Friburge, žymiojo vokiečių literatūros istoriko Jozefo Nadlerio. (Beje, dar prieš II pasaulinį karą, pas prof. J. Nadlerį Karaliaučiuje doktorizavosi Ignas Skrupskelis).

Prof. J. Eretas mėgo savo studentams diplominių darbų temas duoti iš Lietuvos ryšių su vokiečių literatūra. Man buvo duota tema „Vokiečių klasikai ir lietuvių dainos". Nuo to darbo 1933 m. ir prasidėjo mano literatūrinių ryšių odisėja — ieškoti Lietuvos vardo vokiečių literatūroje, o paskui ilgainiui ir kitų tautų literatūrose. Taip sudariau tris tų literatūrinių ryšių knygas, kurių paskutinioji *Lietuvių ir pasaulinės literatūros baruose* buvo išleista „Varpo" leidyklos Kaune praėjusių metų pabaigoje. Joje be literatūrinių ryšių yra straipsnis apie prof. J. Ereto lituanistinius darbus.

Man esant trečiojo kurso studentu, prof. J. Eretas buvo uoliai užsiėmęs vokiečių viduramžių mistikų studijomis. Buvau paprašytas išversti tų autorių raštų ištraukas. Tuo pat metu, išlaikęs vokiečių kalbos istorijos egzaminus raštu, gavau profesoriaus pasiūlymą parašyti vokiečių kalbos istoriją lietuvių kalba. Jau buvau besiimąs to darbo, bet kolegai Antanui Vaičiulaičiui įspėjus „kas knygą leis, kas pirks", teko nuo to sumanymo atsisakyti.

Tada gavau kitą prof. J. Ereto pasiūlymą — sudaryti vokiečių kalbos ir literatūros bibliografiją studentams ir mokytojams. Darbas buvo nelengvas, čia ir pats profesorius daug kuo pagelbėjo. Ypač įkyri buvo tos bibliografijos korektūra. Dar ir po kelinto skaitymo profesorius pažadėjo po litą už dar prigriebtą klaidą. Bibliografija buvo išspausdinta prof. J. Ereto redaguojamame žurnale *Athenaeum*. Buvo išleistas ir atspaudas. Čia randami ir tokie skyriai kaip „Literatūros mokslas ir katalikybė", „Vokiečių kalbos dėstymo metodika" ir kt.

Ypač dėkingas buvau prof. J. Eretui už jo pagalbą man ruošiant spaudai knygą *Goethe; gyvenimas ir rinktinė poezija*, kurią 1932 m. išleido „Sakalo" leidykla. Goethe buvo artimas lietuvių literatūrai — teigiamai vertino Rėzos liaudies dainų rinkinį, vieną dainą panaudojo savo operetei „Žvejė", kai kas iš lietuvių dainų perėjo ir į Goethes poeziją. Prof. J. Eretas ne tik patikrino visą tekstą, bet ir ištiesino vieno kito eilėraščio eilutę, kur rimuotai verčiant galėjo būti kiek nutolta nuo originalo.

Antrąją šios knygos laidą išleido „Varpo" leidykla Kaune 1999 m. (Goethes gimimo 250 metų sukakties proga). Šios pataisytos ir žymiai poezijos vertimais papildytos laidos prof. J. Eretas jau nebeišvydo, pasitraukęs amžinybėn 1984 m. kovo 13 d. iš savo gimtojo Bazelio Šveicarijoje.

Mokslinio bendradarbiavimo ryšys su prof. J. Eretu nenutrūko ir už Lietuvos ribų, jam atsiradus savo tėvynėje Šveicarijoje, o man Amerikos žemėj. Jau nuo 1955 m. prof. J. Eretas ruošė platesnio masto studiją apie prof. St. Šalkauskį. Prašė atsiminimų, kurių pluoštelį gavęs dėkojo gal ne tiek už tuos atsiminimus, kiek iš viso už atsiliepimą, nes sunku buvo gauti tų atsiminimų iš kitų, net pačių artimiausių profesoriaus bendradarbių. Truko ištisi treji metai, kol knyga buvo galutinai parašyta. Ją išleido Ateitininkų federacija ir tai buvo viena iš pačių vertingiausių prof. J. Ereto už Lietuvos ribų išleistų knygų.

Dėkodamas už mano straipsnį prof. J. Eretui skirtoje knygoje *Didysis jo nuotykis* (red. J. Brazaitis 1972 m.), profesorius rašė: „Kartu norėčiau ir Jus pasveikinti su Jūsų Amerikoje dirbamais darbais" ir priminė, kad vienas tų darbų, išspausdintų *Drauge*, guli ant mano rašomo stalo".

Bene vienas paskutiniųjų prof. J. Ereto sveikinimų buvo iš Davos 1979 m., kur jis viešėjo kartu su mano buv. studente Notre Dame universitete Vida Sidryte, dr. Lino Sidrio sesute, tragiškai žuvusia 1989 m. Pakistano kalnuose.

Tais pat 1979 m. prof. J. Eretas gavo mano verstą ir jam autografuotą knygą Novalio *Himnai nakčiai*. Tai buvo bene paskutinioji mano jam siųsta knyga. Esu gavęs bene visas ir jo autografuotas knygas, ypač brošiūras, išleistas 1961-1978 metais. Prof. J. Ereto pasišventimas rašyti lietuvių kalba buvo neribotas.

Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų mokykla

Karolis Rimtautas Kašponis

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Jogailos, Vytauto rūmuose jau nuo seno skambėjo muzika, naujai pastatytose Vilniaus bažnyčiose žmonės giedojo giesmes. Daugėjo muzikantų, reikėjo muzikos mokyklų ir mokytojų.

Muzikos mokyklos Vilniuje

Mus pasiekė žinia, kad Vilniuje prie katedros 1389 m. buvo giedotojų mokykla. Reiktų priminti, kad vienas seniausių Europoje ir pasaulyje chorų, drauge su mokykla, buvo įkurtas Šv. Tomo bažnyčioje Leipzige XIII a. viduryje. XV a. ir vėliau muzikos mokymo įstaigos Vilniuje veikė įvairiomis formomis.

Nukelta į 4 psl.

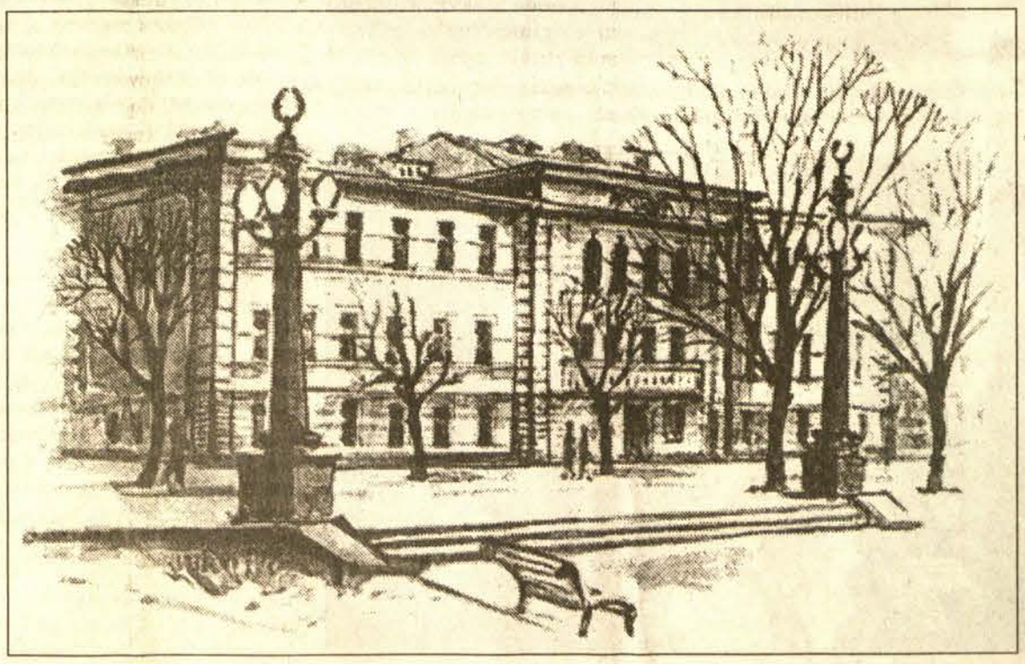

Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos rūmai.

Drąsus žingsnis į romano pasaulį

Kam rūpi suvokti, kas yra Lietuva, turėtų perskaityti Mariaus Ivaškevičiaus postmoderniškai surėsta romaną *Istorija nuo debesies* (1998). Skaityti atlaidžiai, kantriai, nes tekstas, kad ir poetiškai sklandus, vietomis yra nuobodokas. Nelengva apsiprasti su nesąmonių kupina fantastika, dažnomis elipsėmis, personifikacija. Įsiskaičius nuobodybę atsveria stiliaus vaiskumas, neįprastos situacijos, kalba, ypač tema. Štai pavyzdys iš epizodo apie debesų ir Lietuvos vardo kilmę:

„Paklaustas apie krentančius debesis, senis sakė, kad tai ne išmonė, kad debesys krenta, atspėjus jų vardą, dažniausiai iškrenta ežerais. Reikia būti atsargiems su žodžiais (...) Ar teisybė, kad visa Lietuva kadaise buvo atspėta? Tikra teisybė. Ištarė debesies vardą — ir iškrito visa Lietuva. (...) lietus buvo senas, ilgai išlaikytas danguj, kad kažkas suskubo atspėti ir todėl iškrito lietus, jie pamėgo varvėjimą, skambų lašėjimą, aštrius varveklinius durklus, pamėgo, kaip kapsi ašaros, kaip kapsi prakaitas, kapsi kraujas — lietus, kaip krenta liūdesiu ant didžiulių miškų, ąžuolynų, ant tokio sunkaus krašto..."

Marius Ivaškevičius, pasak *Lietuvių literatūros enciklopedijos*, gimė 1973 metais Molėtuose, 1997 m. baigė VD lituanistikos studijas, 1996-aisiais debiutavo su novelių rinkiniu *Kam vaikų*.

Pasaulio prozoje jau ilgokai gyvuoja raizgus postmoderno požiūris į mūsų būvį. Tolygiai fantazuoja ir lietuvių posovietinės kartos prozininkai: Herkus Kunčius, Ramūnas Kasparavičius, iš dalies Jurga Ivanauskaitė, Jurgis Kunčinas Leonardas Gutauskas ir dar keli. Tačiau M. Ivaškevičiaus prozos keistumas yra savitas, pagrįstas logiškai atrinktu siužetu, su tautosakos stebuklinių pasakų dinamika, su visišku gyvosios — negyvosios gamtos apraiškų bei daiktiškų — abstrakčių sąvokų skirtumo nepaisymu. Viskas dalyvauja lygiateisiškai: dangus, debesys, lietus, milžinai, Dievas, gyvi ir mirę personažai, gyvybė ir mirtis. Toje fantastikoje tarsi vyksta nuolatinis atsisveikinimas su gyvenimu. Būdas tapti debesiu. O tai jau šis tas, nes juk kiekvienas trokštame kuo aukštėliau pakilti nuo varganos žemės.

Keistumo šioje knygoje apstu, bet drauge ir drausmingos sąrangos. Pasakojimas pirmuoju asmeniu vyksta dviejomis vagomis: realistine ir fantastine. Tam tikrais epizodais. Realistinė eiga užsimezga ir baigiasi su, sakyčiau, detektyvine įtampa. Mat ieškomas žmogžudystės kaltininkas. Kažkaip toji realistinės sekos pabaiga nėra vykusi: neįtikinantis yra „aš" — pasakotojo žiaurumas.

Fantastiniuose skirsniuose, kaip pavyzdys rodo, autorius sutelkia poetišką lituanistinę išmonę: mitus, religiją, sąmoji, vaizdingas nesąmones, liaudies išdaigas. Visi šie „stebuklai" yra mums daugmaž žinomi, savi nuo vaikystės laikų. Kai kurie tiesiog panašūs į nūdien ekranuose regimas skaitmeninės technologijos fantastikas. Personažų pokalbiuose išgirsti paikų ir rimtų frazių. Nusišypsai kad ir iš tokios minklės: „Ar sensta debesis?

Nukelta į 3 psl.

„Liučija" kviečia į svečius

Gegužės 12 dieną, šekmadienį, sugaus varpai, ryškiai apšviestoje J. Sterling Morton East High School Auditorium Theatre salės scenoje, pasirodys Čikagos Lietuvių opera kartu su atvykusiais solistais iš Lietuvos. Pasitikdama savo 46 pavasarį, Lietuvių opera mums padovanos Gaetano Donizetti operą „Lucia di Lammermoor", arba sutrumpintai — „Lucia". Opera sukurta 1835 metais. Talentingas kompozitorius sukūrė 70 operų. „Lucia" išsiskiria savo melodingumu, lengvumu, grakštumu. Operos solistai, kartu su atvykusiais svečiais, atskleis mums pavasarinį stebuklą, bet tai bus už keletos savaičių...

O dabar Čikagos Lietuvių operoje pats darbymetis. Lauke oras kaista nuo saulės spindulių, o Jaunimo centro salėse prakaitą lieja operos solistai — intensyviai repetuodami. Apsilankius choro repeticijoje, stebėjausi meno vadovo, dirigento Alvydo Vasaičio kantrumu ir reiklumu. Jis negailestingai nutraukdavo chorą vidury gaidos, vėl ir vėl prašydamas sugrįžti iš pradžių. Jo ramiai tartas: — „pakartot", nuskambėjo bent trisdešimt kartų.

Maestro stengėsi išgauti iš solistų kuo tobulesnį, kuo taisyklingesni ritmą, išgryninti kiekvieną gaidą. A. Vasaitis nuoširdžiai dirba, norėdamas galutinai parengti chorą, kad, atvykus iš Lietuvos pagrindiniam režisieriui Eligijui Domarkui, liktų tik atsidėti vaidybos ir sceniniams deriniams.

Maestro Alvydas Vasaitis.

Po sunkios repeticijos visi braukia prakaitą, bet veidai laimingi — pasiekta tai, kas norėta. Sprendžiant iš švytinčio maestro veido, matau, kad kol kas viskas klojasi puikiai. Kalbinu ilgametį vadovą ir dirigentą Alvydą Vasaitį.

— Maestro, esate pavargęs po sunkios repeticijos, bet akyse švyti pasitenkinimas ir džiaugsmas. Vadinasi, repeticija pavyko? Ar sunku repetuoti šią operą? Ir kodėl ją pasirinkote 46 sezonui?

— Šios dienos repeticija esu patenkintas. Gaetanno Donizetti opera „Lucia" yra viena populiariausių ir patraukliausių. Ji statoma visame pasaulyje. Tai nepaprastai graži ir melodinga muzika, dramatinė ir amžina meilės tema... Visa tai tinka pavasariui, kuris jau įsigalėjo ir Čikagoje. Gal todėl ir pasirinkome ją. Tikiu, kad atėję į operą, nebus nuvilti, o išeis pasidžiaugę ir prisipildę sielas šiuo gražiu, tyru kūriniu. Operos didieji mėgėjai turėtų prisiminti, kad jau kartą buvome pastatę „Liučiją", tai buvo 1976 metais. Tačiau šį kartą su mumis dainuos solistai iš Lietuvos. Pagrindinę Liucijos partiją atliks solistė iš Lietuvos Irena Zalenkauskaitė. Atvyksta ir stiprus vyrų sąstatas — Audrius Rubežius, Arūnas Malikėnas, Liudas Norvaišas, Jonas Valuckas. Dainuos ir mūsų solistai — Julius Savrimas, Genovaitė Bigenytė, prieš keletą metų atvykusi iš Lietuvos.

— Čikagos Lietuvių opera yra vienas stambiausias, tvirčiausias kultūrinis vienetas išeivijoje. Atlaikytas bandymas laiku — 46 metai scenoje. Pelnytas pasaulinis pripažinimas — keletą kartų buvote pakviesti dalyvauti bendruose Lyric Operos pastatymuose. Ar daug Jūsų gretose išliko „veteranų", ar jungiasi nauji, atvykusieji iš Lietuvos, balsai?

— Džiugu, kad atvykusieji iš Lietuvos nesibijo ir ateina pas mus drąsiai. Jie savo stipriais balsais įsilieja į bendrą chorą. Daugelis jų profesionalai. Tačiau nuo pat pradžių, kai kūrėsi opera, profesionalų buvo mažai, bet jų stiprūs išlavinti balsai skambėdavo puikiai. Daugelis jų ėmė privačias pamokas pas garsius muzikus. Dabar galiu pasakyti, kad tai žmonės, kurie buvo pasišventę muzikai. Jų dėka opera stipri iki šiol. Nuo senų laikų dainuojančių operoje būtų pusė solistų. Žmonės, kurie ateina į mūsų kolektyvą, neabejingi menui, muzikai. Tai yra atsipalaidavimas po sunkios darbo dienos, tai prasmingas laiko praleidimas, taip pat didelis džiaugsmas žinoti, kad kitam suteiki malonumą.

Irena Zalenkauskaitė.

— Lietuvių opera turi senas ir gilias tradicijas — kasmet rengiate rudenio pokylį, Naujametinį sutikimą, pavasarinę operą ir šventinį baigiamąjį koncertą su vietiniais solistais bei atvykusiais svečiais. Maestro, ar turite pagalbininkų, rengdami visa tai? Kas padeda Jūsų darbe?

— Na, pirmiausia tai turiu puikų koncertmeisterį — Manigirdą Motekaitį. Jis operoje nuo pat pradžių. Mes kartu su juo mokėmės universitete muzikos, tik pasirinkom skirtingas specialybes. Jis ištikimai dirba operoje, nuo jos įsikūrimo. Kantrus, pareigingas, talentingas, atsakingas. Džiaugiuose, kad į mūsų repeticijas įsijungė ką tik atvykusi — nauja koncertmeisterė Kristina Vilutytė. O taip pat man pačiam buvo staigmena, kai viena choristė pasisakė turinti chorvedybos diplomą. Ji keletą metų dainavo operoje, bet apie tai nieko nekalbėjo. Dabar ji sėkmingai vadovauja moterų chorui. Tai Gitana Snapkauskaitė. Ji vadovaus per operos koncertą. Man džiugu, kad atsiranda vis naujų ir jaunų talentingų žmonių mūsų gretose.

Audrius Rubežius.

— Ant Jūsų pečių gula visi muzikiniai rūpesčiai. O kas koordinuoja, tvarko organizacinius reikalus? Rūpesčių daug — pradedant bilietais, reklaminiais leidiniais, afišomis, buitiniais reikalais. Kas šiuo metu yra Jūsų kolektyvo siela?

— Džiaugiuosi, kad šiuo metu visu tuo rūpinasi mūsų gabus solistas Vaclovas Momkus. Jis ne tik puikus solistas, bet ir puikus organizatorius. Globoja atvykusius solistus iš Lietuvos — apgyvendina savo namuose, maitina. Jis rūpinasi reklama, leidinių parengimu, bilietų pardavimu, rašo skelbimus. Vaclovas Momkus yra mūsų kolektyvo siela — kiekvienas kolektyvo narys, jo dėka, puoselėjamas, raginamas lankyti repeticijas. Jis prisimena kiekvieno kolektyvo nario gimtadienius ir įvairias sukaktuves, organizuoja sveikinimus. Gera tarpe mūsų turėti tokį puikų žmogų, kuris randa laiko ir jėgų aukotis kitiems. Džiugu, kad ir valdybos nariai jam padeda.

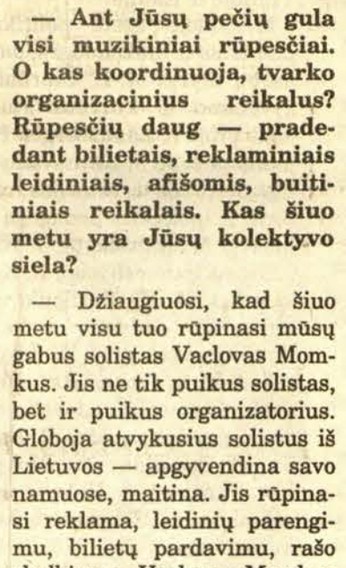

Manigirdas Motekaitis.

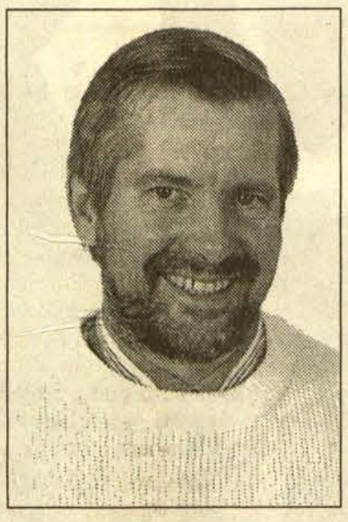

Jonas Valuckas.

— Operos pastatymui reikalingos dekoracijos, kostiumai. Kas Jums parūpina visa tai, iš kur gaunate? Tai turbūt reikalauja nemažų finansinių investicijų, kaip ir solistų iš Lietuvos iškvietimas?

— Kadangi opera „Lucia" yra pakankamai populiari — statoma visoje Amerikoje, tai viena bendrovė, esanti New Yorke, turi ir dekoracijas, ir rūbus. Iš jos visa tai ir nuomuojame. Tačiau tai išties mums kainuoja nemažai. Taigi lėšos, kurias surenkame už bilietus ir gauname aukomis, išeina visam tam. Pelno nelieka. Visi operos nariai puikiai suvokia, kad pelno nebus, bet bus dvasiai penas. Todėl taip kruopščiai ir rengiam tą šventę dvasiai.

— Jūsų gyvenimas tartum padalintas į dvi dalis — turite dvi specialybes. Viena — matematika ir chemija, kita — muzika. Visą tai studijavote ir baigėte Illinois universitete. Kam atiduodate pirmenybę? Ar mūzai, ar griežtajam mokslui — technikai.

— Muziką mėgau nuo vaikystės. Tėvas, buvo Gracio universiteto profesorius. Jis puikiai griežė smuiku. Pirmiausia baigiau muzikines studijas Illinois universitete, tačiau tėvai sako — iš ko duoną valgysi? Tada teko baigti ir griežtesnius mokslus. Pradėjau dirbti vienoje rimtoje kompiuterių firmoje. Ir gavęs pirmą algą tuojau pat nusipirkau fortepijoną „Steinway". Be muzikos gyventi negalėjau. Esu vedęs, žmona Vitalija, turime du vaikus. Abu mano vaikai turi muzikinį palinkimą. Sūnus puikiai griežia smuiku, duktė groja fotepijonu. Aš pats mėgstu atsipalaiduoti prie fortepijono — skambinu Beethoven, Chopin. Dažnai muzikuojame su sūnumi vakarais. Tačiau vaikai pasirinko praktiškesnes specialybes. Taip jau yra, kad Amerikoje iš meno sunku pragyventi.

— Esate žinomas ne tik Amerikos, bet ir Lietuvos muzikiniame gyvenime. Kas buvo Jūsų mokytojai? Kas įstrigo atmintyje iš Jūsų muzikinės karjeros?

— Dėkoju likimui, kad turėjau tokius puikius mokytojus, kaip V. Marijošių, A. Kučiūną, V. Jakubėną ir kt. Su gastrolėmis išvažinėjau beveik visą pasaulį. Tai ir visa Amerika, Kanada, Vokietija, daug kartų lankytasi Lietuvoje. Mano atmintyje įstrigo viena Lietuvių dainų ir šokių šventėje — dirigavau ir vadovavau. Ji vyko didžiuliame stadione. Apie 1,000 šokėjų, 200 choristų. Tuomet lankėsi prezidento Nixon žmona mūsų Dainų ir šokių šventėje.

Aš džiaugiuosi savo kolektyvu. Operos vienetas stengėsi, kad operų pastatymai ir simfoniniai koncertai būtų visiems lietuviams naudingi: iškeltų lietuvių vardą ir neštų garbę Lietuvai.

— Ką norėtumėte palinkėti Čikagos operos klausytojams.

— Linkiu nepraleisti šios puikios pavasarinės šventės. O ši opera gali būti gražia prasminga dovana Motinos dienos proga (kaip tik gegužės 12 švęsime ją). Kas gali būti geriau už puikią muziką ir gražų dainavimą. Kviečiu visus ateiti ir atsivesti savo svečius. Nepraleiskite progos pasidžiaugti puikia Donizetti muzika ir jos atlikimu mūsų svečių, atvykusių iš Lietuvos. Tai unikali proga padaryti sau ir savo draugams dvasiai šventę.

Virginija Paplauskienė

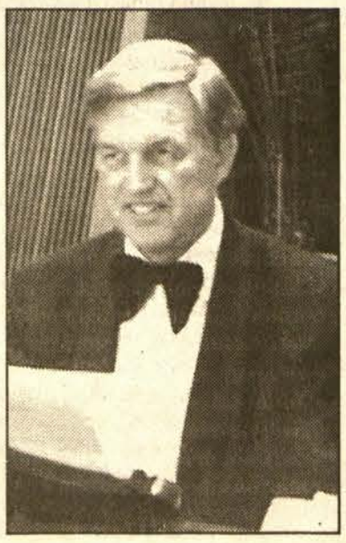

Arūnas Malikėnas.

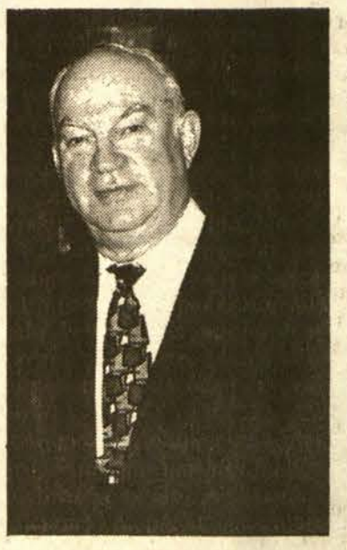

Vaclovas Momkus.

Mokslininkų derlius

Atkelta iš 1 psl.

Šio mokslinio darbo rezultatai žymiai pagilino fermentų sąveikos su minėtų molekulių sampratą ir tapo reikšmingu indėliu jų ir baltymų sąveikos tyrimams. Darbai atlikti, bendradarbiaujant su žymiais užsienio mokslo centrais ir remiant tarptautiniams mokslo fondams.

Su molekulėmis susijęs ir premijuotas biofiziko prof. Leono Valkūno darbų ciklas *Eksitonai fotosintezėje.* Jame tyrinėjamos aktualios biofizikos problemos — energijos pernašos reiškinių pigmentinėse molekulėse ir baltymų kompleksuose sukurti nauji šios srities modeliai. Svarbią tyrimų dalį sudaro matematinių modelių analizė, suteikianti teorinį pamatą eksperimentinių tyrimų rezultatams. Šių ir kitų tyrimų rezultatai apibendrinti prof. L. Valkūno ir užsienio bendraautorių monografijoje *Photosynthetic excitons,* kuri susilaukė aukšto mokslinės visuomenės įvertinimo. Beje, tyrimo darbuose L. Valkūnas bendradarbiavo su New Yorko, Arizonos universitetais, kitomis užsienio šalių mokslo įstaigomis.

Mokslo premija įteikta ir trims Kauno Technikos universiteto profesoriams — Ričardui Čiukui, Algirdui Matukoniui ir Vytautui Mykolui Milašiui. Jų darbų ciklas svarbus tekstilės įmonėms. Minėtų mokslo vyrų sukurtais būdais tiriamos naujos audimų medžiagos, naujomis technologijomis sukurtų audinių ir kitų gaminių mechaninės ir vartojimo savybės, atsižvelgiant į jų sandarą bei pluošto sudėtį.

Mokslo premija vainikuotas Matematikos ir informatikos instituto specialistų Gintauto Dzemydos, Vydūno Šaltenio ir Antano Žilinsko darbų ciklas *Efektyvus optimizavimas technikoje.* Tai kompleksiniai plačios mokslo apimties tyrimai, susiję su geriausio varianto nustatymu sprendžiant taikomųjų technikos uždavinių problematiką, o taip pat kuriant programinę įrangą.

Modernioji genetika

Šį kartą premija atiteko ir tiems mokslo žmonėms, kurie yra arčiausiai kaimo, ūkininkų rūpesčių.

Kaip gyvuliams išauginti daugiau ir geresnių pašarinių žolių — tokį uždavinį daugiau kaip 30 metų sprendė ir pagaliau baigė trys Dotnuvoje, Žemdirbystės institute, dirbantys mokslininkai — Algirdas Sliesaravičius, Izolda Pašakinskienė ir Henrikas Černiauskas. Jie gavo mokslo premiją už darbų ciklą *Tradicinės ir moderniosios genetikos sintezė, kuriant naujo tipo varpinių pašarinių žolių veisles.*

Atliekant šį darbą, moderniosios genetikos būdais atliktas pašarinių žolių — svidrės — eraičinų chromosomų ženklinimas ir jų giminingumo tyrimas. Atrasti būdai, padedantys kurti naują selekcinę medžiagą ir pašarinių augalų veisles. Šis naujas modernus metodas net šešis kartus efektyvesnis negu tradicinis.

Ši mokslininkų-agrarininkų grupė taip pat paruošė būdus, sudarančius galimybę atrinkti šalčiams atsparius augalus. Sukurta 12 varpinių pašarinių žolių naujų veislių. Devynios iš jų įrašytos į Lietuvoje tinkamiausių auginti sąrašus.

Mokslo premija įteikta taip pat akademikui Alfonsui Merkiui ir jo talkininkams — Jūratei Antaninai Darginavičienei, Romualdui Laurinavičiui ir Leonidai Novickienei už darbų ciklą *Augalų augimo ir erdvinės orientacijos valdymo fiziologija.* Šis darbas irgi ateina į talką ūkininkams — atskleidžia naujus augalų augimo fiziologinius-biocheminius dėsningumus, jų panaudojimą didesniems kultūrinių augalų derliams išauginti. Be kita ko, minėti mokslininkai pirmą kartą išaiškino, kad augalai gali praeiti visą vystymosi ciklą — nuo sėklos iki sėklos — nesvarumo sąlygomis. Bandymai buvo atlikti kosminėje erdvėje, panaudojus nuosavos konstrukcijos įrangą.

Už mokslinę medžiagą, sukauptą, tiriant Lietuvos grybų rūšių įvairoves, paplitimą, ekologiją, premija įteikta net penkiems Botanikos instituto mokslininkams — Vincentui Kaziui Urbonui, Mildai Irenai Ignatavičiūtei, Severai Danutei Stanevičienei, Bangai Grigaliūnaitei ir Ernestui Kutorgai. Jų sudarytos medžiagos pagrindu leidžiamas naujas leidinys *Lietuvos grybai* yra svarbus ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių mikologams (grybų tyrinėtojams).

Premijuotų mokslininkų vardu iškilmėse kalbėjęs akademikas A. Merkys priminė prieš 200 metų Vilniaus universiteto profesoriaus, tuometinės Londono Karališkosios draugijos ir Paryžiaus Mokslų Akademijos nario Martyno Počobuto pasakytus žodžius, kad neišsilaiko ir griūna tos valstybės, kuriose tinkamai neplėtojamas mokslas ir kultūra.

Drąsus žingsnis...

Atkelta iš 2 psl.

Vargu. Niekas nesensta, taip aukštai būdamas?" Arba štai veikėjo Kazimiero mąstymas: „naktį minčių nematyti. Tamsoje nematai, ką galvoji..." Smuklėje — „kišenėj pravirko šlepetė".

Skaitymą dažnai pakerta toji menamų būtų nebūtų dalykų sujauktis. Ir realu, ir nerealu. Susimaišo ir tie sudvejinti veikėjai, esantys ir žemėje, ir debesynuose. Naudojantis siurrealisto Alain Robbe Grillet, *Labirinto* autoriaus, sąvoka, tai yra spąstai lietuviui skaitytojui — pagaunantys ir priverčiantys jį šitaip vidujai susilieti su lietuviškuoju likimu, su kelių amžių Lietuvos istorijos padėtimi: švedmečiu, karo, bado ir maro metais, lietumi. Susidurti su dramatiškai apreikštu Mindaugu, paklojusiu mums valstybinę karūną, bet nepaklojusiu knygos, taigi kultūrinio pradmens. Čia, kaip Mindaugo vertės antipodas, minimas iškilusis Martynas Mažvydas.

Gaubiasi dvasinis šimoniškas gamtovaizdis, su visa debesų, sapnų ilgesių, vizijų, pasakų, simbolių ornamentika. Jaučiam raudą, tačiau be jokių gailių sentimentų. Kadras po kadro atsiveria ir kaimo vaizdiniai. Švelnumas ir grubumas. Autorius dažnai pasigauna kokią savoką ir aplink ją muturiuoja savo vaizduotės prasmes. Reikšmingi yra: paribis, valanda, kaulai, varpas, burbulinis, akmuo, namai, kelias, nebūtis ir t.t. Be abejo, debesis yra visos šios liūdnos ir klampios (pūgoje ir baloje) kelionės tikslas. Pats svarbiausias Lietuvos simbolis. Iš jo gi rašomi tie keisti laiškai. „Raštas yra visagalis, gali bet kur nuvesti, žino slapčiausius takus".

Pranas Visvydas

PASIKEIČIA REDAKTORIAI

Nuo gegužės 4 d. šeštadieninį *Draugo* priedą — „Literatūra, menas, mokslas" pradės redaguoti kun. dr. prof. Kęstutis Trimakas.

Kviečiame visus šeštadieninio priedo bendradarbius ir toliau praturtinti mūsų dienraštį savo kūryba. Dėkojame už nuoširdų ikšiolinį bendradarbiavimą.

Danutė Bindokienė

Dar apie teatro spektaklį Čikagoje

Eglė Juodvalkė

Čikagos Jaunimo centro didžiojoje salėje balandžio 14 d. įvyko Los Angeles Dramos sambūrio atvežtas teatro spektaklis „Melas šventykloje". Nekantriai laukiau jo įvertinimo spaudoje. Sulaukiau dviejų: balandžio 16 d. *Draugas* paskelbė bendradarbės Audronės Škiudaitės straipsnį, kuriame autorė džiaugiasi Dramos sambūrio ilgamečiu gyvavimu ir atpasakoja pastatymo turinį, o balandžio 20 d. *Draugo* kultūriniame priede Bronius Nainys neišvengia, nors ir labai atsargaus, vata apkamšyto, bakstelėjimo. Pasiilgstu ne užgaulių žodžių, ne svečių „sumalimo į miltus", bet reiklesnio kritikos žodžio, šviesaus, tiesaus. Su juo būtų galima nesutikti, juo pasipiktinti, jam spaudoje atsakyti, bet, jei kiekvieną atvežamą renginį lygiai vertinsime, nenorėdami, gink Dieve, užgauti renginio atlikėjų, nepasitarnausime nei sau, nei jiems, nei lietuviškai kultūrai išeivijoje.

Nenoriu paneigti Petro Maželio režisūros gabumų. Jis juos ne vieną kartą yra įrodęs. Deja, šį kartą jų mažai matėme. Nainys straipsnyje pažymėjo, kad Maželis pasirinko veikalą, siekdamas pagerbti savo gerą bičiulį, jau mirusį autorių Viktorą Mariūną. Atvirai kalbant, šiuo pastatymu jisai to nepadarė. Parinkdamas silpną veikalą, Maželis ne tik nepagerbė Mariūno, bet taip apsunkino savo ir aktorių darbą, kad ir pati geriausia režisūra bei vaidyba nebūtų spektaklio išgelbėjusi. Kodėl Žemaitės senus vaidinimus galima statyti po penkiasdešimties ir po šimto metų? Argi reikia klausti?

Atlaidesni žurnalistai visada nurodo, kad saviveiklai, t.y. mėgėjų kolektyvui, negalima taikyti tų pačių kriterijų kaip profesionalams artistams. Be abejo. Bet spektaklis privalo būti vertinamas pagal objektyvius kriterijus, nes teatro lankytojas, žiūrovas, mato tik tai, kas jam rodoma, nesprendžia apie pastatymą pagal artisto stažą scenoje ar sėkminguosius spektaklius. Kiekvienas pastatymas yra kempine nutrinta lenta, ant kurios kreida imamas rašyti egzamino klausimas, neatsižvelgiant nei į studento stropumą ruošiant namų darbus, nei į tai, kad jis tris savaites linksminosi su draugais ar vakar naktį neišsimiegojo.

Taigi, veikalas silpnas, režisūra ne ypatinga, o vaidyba? Artistai kritikuojami už tylų ir greitą kalbėjimą. Užtarnautai. Nepaisoma buvo pagrindinės teatro ir vaidybos meno taisyklės. Scenoje aktorius privalo intymiai kalbėtis su kitais aktoriais, taip, kad salės gale sėdintys galėtų girdėti ne tik kiekvieną žodį, bet ir atodūsį. Tempas buvo per lėtas. Vaidino, tikrąja to žodžio prasme, tik keli iš scenoje pasirodžiusiųjų: Edita Taytelis į savo nevienašališką vaidmenį įsijautė ir scenoje judėjo bei kalbėjo labiau užtikrintai negu daugelis kitų. Juozas Birzgys džiaugėsi dėkinga paslapčių draudėjo role ir savo pasitenkinimą, trindamas rankas, perdavė žiūrovams. Juozas Pupius patarėjo ir drąsintojo vaidmenį taip pat atliko patenkinamai. Apie kitus juo mažiau sakysime ar rašysime, tuo geriau. Tai nėra žmonės, kurie turėtų vengti scenos ar niekada daugiau joje nesirodyti. Toli gražu. „Medinių" ar tokių, kurie vien riogsotų scenoje, nebuvo. Bet — ir šiais žodžiais kreipiuosi į režisierių, šešiasdešimtį metų rengiantį teatro spektaklius, nes jo patyrusi akis, be abejo, matė ko trūksta spektakliui — rengiamo, bet dar neparuošto scenai, pastatymo nereikėtų vežti į kitus miestus, neįspėjus žiūrovų, kas jų laukia.

Deja, negaliu sutikti su Bronium Nainiu, kuris savo straipsnyje pažymėjo, kad „čikagiškiai vaidinimą vertino teigiamai. Kaipgi peiksi?" Tiesa, peikti nereikia, bet ir girti nelabai yra už ką. Gal tik už švarią lietuvišką tartį, kuria nei trečiosios bangos nariu, nei vyresniosios kartos atžvilgiu niekada neabejojome. Aišku, visiems buvo smagu susitikti, pabendrauti, cepelinais pasigardžiuoti, kavos ar vyno pagurkšnoti, bet argi tai nėra tik magaryčios prie spektaklio? „Čikagiškių", dar, ta prasme, neapgausi — nepraradome sveikos nuovokos apie tai, ką reikėtų ir ko nereikėtų pagerbti teatro vardu. JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė nepakaltinama. Juk dažnai, išeivijos sąlygomis, perkama „katė maiše", pasitikima, kad pasisekę praeities spektakliai laiduos sėkmę. Deja, ne visada.

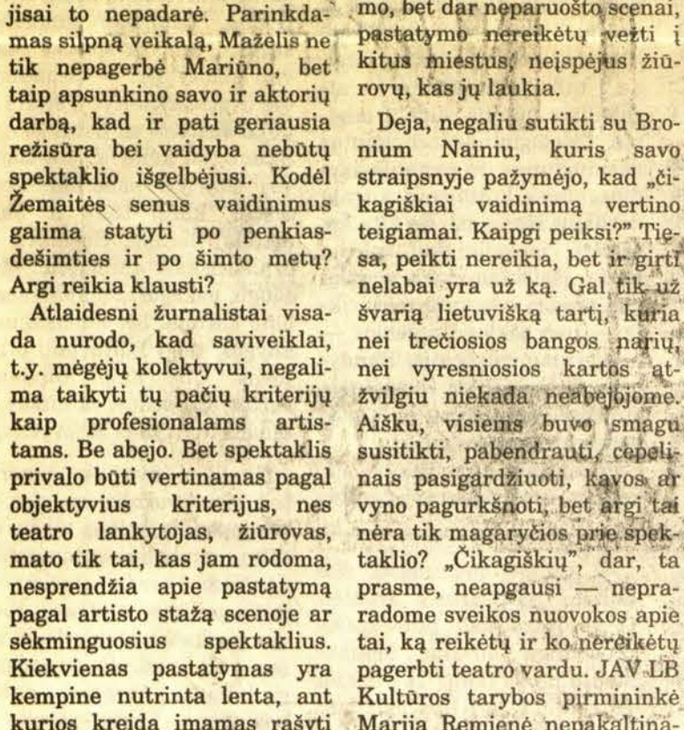

M. K. Čiurlionis. Iš „Pavasario" ciklo. Varpinė.

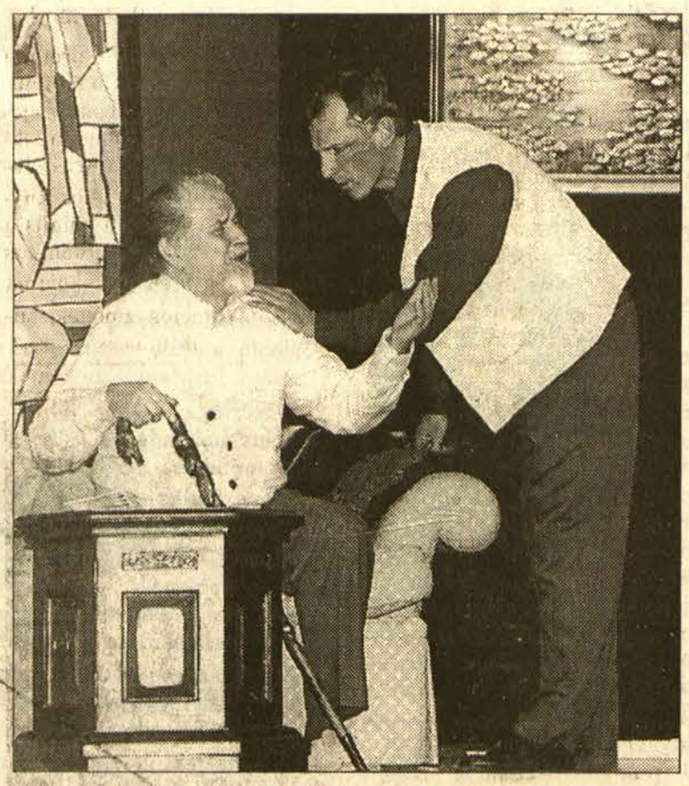

Scena iš Viktoro Mariūno pjesės „Melas šventykloje" (iš kairės): Juozas Pupius ir Aleksas Mickus.

M. K. Čiurlionio menų mokykla

Atkelta iš 2 psl.

Ypač reikšmingu laikytinas muzikos mokymas Vilniaus universitete. Jo profesorius Žygimantas Liauksminas — lietuvių muzikologijos pradininkas — parašė ir pirmąjį Lenkijoje ir Lietuvoje muzikos vadovėlį *Muzikos menas ir praktika (Ars et praxis musica,* 1667). 1802 m. Vilniaus universitete įsteigiama muzikos katedra, 1813-1832 m. Kunigų seminarijos keturmetė mokykla rengė vargonininkus. XX a. pradžioje atidarytoje Vidurinėje muzikos mokykloje mokėsi J. Čiurlionytė, J. Heifetz, S. Šimkus, J. Tallat-Kelpša ir kiti.

Daug nukentėjo Vilnius per abu pasaulinius karus. Per II pasaulinį karą žmonės žūdavo getuose, bombardavimo, karo mūšių metu, buvo sugriauta per 40 proc. miesto pastatų, tarp jų 25 mokyklos. Daug pastangų visuomenė padėjo, užgydant karo žaizdas.

Prieškario metais, sujungus M. Karlowicziaus konservatoriją, Žydų muzikos institutą, Vargonininkų mokyklą ir privačius S. Szpinalskio, J. Zakomo, J. Wojewodskos muzikos kursus, buvo įkurta Vilniaus muzikos mokykla, kurios darbuotojų iniciatyva 1944-1945 m. įsteigta konservatorija, muzikos mokykla ir dešimtmetė muzikos mokykla, kuri dabar vadinama Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų mokykla. Jos veiklos pradinis laikotarpis aprašytas knygoje *Meno pašaukti* (Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos metraštis. Pirmoji knyga, 1945-1960 metai. Parengė Vida Krakauskaitė ir Rasa Paulavičienė. Vilnius, 2001, 417 psl.). Šioje knygoje atsispindi daugelio Lietuvos įžymių menininkų mokymosi dienos, pedagogų gyvenimai, mokinių likimai. Susidomėjęs skaičiau knygą, nes su daugeliu iš jų teko bendrauti, draugauti, pergyventi dėl mūsų muzikinės kultūros problemų. Remiantis knyga, norisi išsakyti keletą minčių apie mokyklą, knygos herojus ir jos parengėjus.

Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų mokykla, pradžioje vadinta Vilniaus dešimtmete muzikos mokykla, savo veiklą pradėjo 1945 m. rugsėjo mėn. name Skapo gatvėje, netoli Vilniaus universiteto ir dabartinių prezidentūros rūmų. Ji buvo tose pačiose patalpose drauge su Vilniaus konservatorija, vidurine ir septynmete muzikos mokykla. Dešimtmetei muzikos mokyklai buvo pasirinktas tikslas ir apibrėžti uždaviniai — rasti ypatingai gabius vaikus muzikai ir išugdyti juos tolesnėms profesinėms studijoms konservatorijoje. Taigi ji — lyg ir pirmoji konservatorijos pakopa. Vadovybė telkė pedagogus, rinko moksleivius, tvarkė visą mokymo bazę. Kai kurių moksleivių pamokos, trūkstant patalpų, vykdavo ir mokytojų namuose. 1947-1960 m. mokykla buvo rūmuose Gedimino prospekte drauge su konservatorija.

Mokyklos struktūra 1945-1960 m.

Fortepijono skyrius buvo didžiausias. Jame dirbo 52 pianistai, dėstę specialų, bendrą fortepijoną, teorines disciplinas, dirbę akompaniatoriais. Skyriaus pedagogai kruopščiai analizuodavo kiekvieno iš moksleivių sugebėjimus, pažangą, rašė metodinius darbus. Iki 1960 m. mokyklą baigė 29 fortepijono skyriaus mokiniai.

Styginių skyriuje yra dirbę per 30 specialistų, kurie dėstė smuiką, violončelę, kontrabosą, kankles ir fleitą. Greta solinio čia svarbiu tapo ir ansamblinio atlikimo įgūdžių formavimas. Buvo styginių duetai, trio, kvartetai, unisonai. Tačiau ypač svarbia styginininkams buvo veikla mokyklos orkestre, kuris esminį savo etapą pradėjo 1955 m. vadovaujant S. Sondeckiui. Iki 1960 m. mokyklą baigė 18 styginių skyriaus mokinių.

Jeigu rengiant pianistus ir styginininkus pasiremta pasauline patirtimi ir rimtų problemų nebuvo, tai 1948 m. įsteigtame choro skyriuje, kuriame dirbo keletas mokytojų, mokykla susidūrė su specialisto perspektyvos problema. Ką ugdyti: choro dainininką ar choro dirigentą? Sprendžiant šias problemas daug sumanumo parodė choro vadovas A. Jozėnas. Iki 1960 m. mokyklą baigė 8 choro skyriaus mokiniai.

Teorinio skyriaus pedagogai dėstė solfedžio, ritmiką, muzikos teoriją, harmoniją, muzikos literatūrą visų specialybių moksleiviams. 1955 m. buvo įkurta muzikos teorijos specialybė, kurią aptariamu laikotarpiu įgijo 9 mokiniai. Muzikos teorijos, paprastai vadinamo teoretinio skyriaus dėstytojai paruošė vadovėlių, mokomųjų knygų ir priemonių, kurios buvo skirtos visoms mokykloms. Muzikos teorijos skyriuje veikė tautosakos padalinys, vadintas būreliu, kurio pastangomis ekspedicijose Dzūkijoje buvo užrašomos lietuvių liaudies dainos, rašomas tautosakos metraštis. Pirmame pokario tautosakos leidinyje — Lietuvos mokslų akademijos išleistame rinkinyje *Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944-1956 metais* (Vilnius, 1957) — buvo išspausdintos ir mokyklos mokinių surinktos dainos.

Choreografijos skyriuje 1952 m. pradėti ruošti specialistai Lietuvos nacionaliniam operos ir baleto teatrui. Čia buvo dėstoma istorinis, klasikinis, duetinis, charakteringas, lietuvių liaudies sceninis šokis, aktoriaus meistriškumas, grimas, teatro, baleto istorija ir kiti dalykai. Choreografijos skyriaus mokiniai pasirodydavo koncertuose Operos ir baleto teatre, Filharmonijoje.

Pedagogai

Ypatingai gabių vaikų mokyklai, ruošiančiai mokinius tolesnėms studijoms aukštojoje muzikos mokykloje, reikėjo ir patyrusių, aukštos kvalifikacijos mokytojų. Daugelis specialybę dėsčiusių mokytojų buvo drauge ir konservatorijos pedagogai, kurie mokykloje parengdavo būsimus savo klasės studentus. Mokytojų išsilavinimas buvo išskirtinis, jie buvo studijavę, tobulinęsi daugelyje garsių Europos aukštųjų muzikos mokyklų, pavyzdžiui Berlyne, Krokuvoje, Leipzige, Maskvoje, Peterburge, Prahoje, Salzburge, Varšuvoje, žinoma Vilniuje ir Kaune.

Mokykloje dėstė politikas, pianistas ir muzikologas, daug darbų skyręs M. K. Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos studijoms prof. V. Landsbergis. Pas pianistą prof. J. Karnavičių — ilgametį konservatorijos rektorių ir mokyklos pedagogą — mokėsi M. Rubackytė, J. Karnavičius (jaunesnysis), E. Krasauskas, M. K. Čiurlionio vaikaitis R. Zubovas ir kiti. Smuikininkas prof. A. Livontas mokė A. Gricių, metodinių darbų ir smuiko vadovėlių autorių, garsius solistus R. Katilių, D. Pomerancaitę. Mokyklos orkestro — H. von Karajano jaunimo orkestrų konkurso nugalėtojo (1976) — vadovas prof. S. Sondeckis. Su jo vardu tampriai susijęs styginių skyriaus, styginių katedros konservatorijoje, Lietuvos kamerinio orkestro progresas ir sėkmė. Etnomuzikologė, lituanistė, menotyros daktarė G. Četkauskaitė, lietuvių liaudies dainų tyrinėtoja, ypač daug dėmesio skyrusi dzūkų melodijų studijoms, vadovavo mokyklos tautosakininkų veiklai.

Choreografijos skyriuje dėstė Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solistas ir baletmeisteris B. Kelbauskas, kuris yra paruošęs įžymius teatro baleto solistus, gastroliavęs Monte Karle, Londone, Afrikos miestuose. Didelį indėlį rengiant choreografus yra įnešę Lietuvos nacionalinio operos ir baleto vyr. baletmeisteris V. Grivickas, balerinos J. Jovaišaitė-Olekienė, G. Sabaliauskaitė, G. Samaitytė, T. Sventickaitė ir kitos.

Kiekvienas mokyklos pedagogas turėjo sukaupęs meninę patirtį, pedagoginius sugebėjimus. Knygoje talpinama mokinių mintys apie savo pedagogus praėjus daugeliui metų.

Mokinių likimai

Mokiniai mokykloje dirbo ypatingai daug, kitaip — jie priversti ją palikti. Jie pelnė du baigimo ženklus — bendros ir specialios mokyklos. Septintame dešimtmetyje man dėstant mokykloje, susitikęs universiteto kurso draugas sako: surenkate gražias gėleles, auginate šiltnamio sąlygomis — ar tas gėles nenukąs gyvenimo šalčiai? Jis nesuprato, kad norint baigti menų mokyklą reikia didelių gabumų, daug darbo, valios, ištvermės, kad tai gali padaryti tik stiprūs žmonės.

Nevienodai susiklostė menų mokyklos mokinių likimai, tačiau gyvenimas juos įpareigojo būti stipriais žmonėmis. „Atlikėjo kelias yra labai labai sunkus. Negana išpildyti kūrinį taip įtikinamai, kad autoriaus ir mūsų pačių meninė tiesa per kompozitoriaus muziką tarsi taptų vienu kūnu. Visa tai mums reikia pateikti sutartu laiku, sutartoje vietoje. O tai reiškia, kad nesvarbu, ar miegojote, ar sergate, ar vakar vakare skambinote visiškai kitą programą, ar gal turite savų asmeniškų rūpesčių..." — sako Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos buvusi mokinė, įžymioji pasaulio pianistė Mūza Rubackytė (*Muzikos žinios*, 2000, Nr. 251, p. 12).

Gražu žiūrėti į knygoje esančias nuotraukas: baleriną L. Aškelovičiūtę choreografijos klasėje mokykloje pamokos metu (1953) ir Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro scenoje, atliekant F. Liszto „Meilės svajas". Sukūrusi daugelį pagrindinių vaidmenų teatre, šokusi įvairių šalių teatro scenoje, pasak baleto solistės J. Jovaišaitės-Olekienės, sukūrė tiesiog Aškelovičiūtės epochą, apimančią vos ne pusę Lietuvos baleto istorijos metų.

1956 m. mokyklos absolventas B. Vasiliauskas — Vilniaus arkikatedros vargonininkas — vienas žymiausių atlikėjų Lietuvoje ir plačiai žinomas užsienio šalyse. Jis Kaune, Vilniuje, Šiluvoje ir kituose miestuose ir miesteliuose intonavo apie 50 vargonų, stengdamasis išgauti gražų ir turtingą garsą, garso spalvų įvairovę, sukurti instrumento patrauklų garsinį paveikslą. Vienoje iš pirmųjų mokyklos laidų — vargonininkas prof. L. Digrys, kurio iniciatyva buvo įkurta vargonų klasė, katedra konservatorijoje, įsigyti vargonai filharmonijoje, konservatorijoje. Jis paruošė daugelį vargonininkų ir tapo vienas žinomiausių atlikėjų Lietuvoje ir pasižymėjusiu užsienyje.

Taip susiklostė gyvenimas, kad chorinį dirigavimą studijavau drauge su mokyklos absolventu J. Alesa prof. A. Budriūno klasėje. Profesorius mėgdavo palyginti savo studentų dirigavimo braižą, interpretaciją. Skyrė darbo laiką iš eilės ir turėdavome galimybę stebėti vienas kitą, kartais akompanuoti, išsakyti savo nuomonę. J. Aleksai viskas sekėsi puikiai be ypatingų pastangų, atrodė, kad kūrinys interpretuojamas veikiant nematomai versmei. Jis labai gerai skambino fortepijonu, turėjo nuostabią muzikinę atmintį ir muzikiniais gabumais negalėjau lygintis, tačiau iš jo pajusdavau ko dirigentui labiausiai siektina. J. Aleksa tapo įžymiu operos teatro dirigentu, yra parengęs ir dirigavęs per 40 spektaklių Vilniuje, Bratislavoje, Erfurte, Sankt Peterburge, eilę operų koncertiškai atliko Paryžiuje, Italijoje.

Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos septintos klasės mokinė pianistė E. Elinaitė, 1954 m. surengė savo solinį koncertą. Dabar ji pasaulinio garso pianistė, turi savo muzikos mokyklą Šveicarijoje. Smuikininkės D. Pomerancaitės-Mazurkevič atlikimas baigiamajame mokyklos egzamine buvo neįprastai įvertintas: labai gerai su pliusu. Dabar ji yra Bostono universiteto JAV-se profesorė, 1996 m. M. K. Čiurlionio muzikos mokykloje Druskininkuose surengusi meistriškumo kursus, kurių pavyzdžiu rengiami analogiški kursai kiekvienais metais.

1958 m. mokyklos absolventė L. Tamulytė-Venclauskienė — muzikologė, humanitarinių mokslų (muzikologijos) daktarė, nemaža darbų skyrusi V. Jakubėno, V. Klovos, V. Marijošiaus gyvenimo ir kūrybos, šiuolaikinės lietuvių muzikos, lietuvių muzikinės kultūros Amerikoje studijoms. Šiandien ji — Šiaurės Amerikos Lietuvių Muzikos sąjungos valdybos vicepirmininkė.

Pažvelgus į bet kurį mokykloje besimokiusį, pamatytume jo konkretų įnašą į Lietuvos, o kartais ir pasaulinį meno aruodą. Tai atsispindi knygoje *Meno pašaukti,* kurią rengiant vieną iš svarbiausių vaidmenų atliko mokytoja V. Krakauskaitė.

Mokytoja Vida Krakauskaitė

Baigusi Kauno universiteto istorijos-filologijos fakulteto lituanistikos skyrių (1954), muzikologės specialybę įgijo Lietuvos konservatorijoje (1945). Nuo 1949 m. dirbdama Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokykloje mokytoja, direktoriaus pavaduotoja, teorinio skyriaus vedėja visą savo gyvenimą paskyrė vaikų ir jaunimo muzikiniam auklėjimui. Daugel jos svajonių ir sumanymų buvo įgyvendinti ir mokykloje tapo tikrove. Per keturiasdešimt darbo metų pas V. Krakauskaitę skambinti fortepijonu mokėsi apie 60 mokinių, mokykloje ji dėstė muzikos literatūrą, solfedžio, epizodiškai dirbo ir konservatorijoje, Pedagoginiame institute.

Tačiau svarbiausia jos veiklos sritimi laikytina muzikinio auklėjimo sistemos Lietuvoje kūrimo darbai. Išstudijavus K. Orffo, Vakarų Europos šalių muzikinio auklėjimo sistemas ji parengė visą kompleksą vadovėlių, mokomųjų knygų, metodinių darbų bendrojo lavinimo ir muzikos mokykloms. Jie paremti lietuvių muzikiniu folkloru ir lietuvių kompozitorių kūryba. Ypač populiariais tapo mokomoji knyga *Jaunasis pianistas,* vadovėlis *Lakštutė.* Šių darbų pasekėjų atsirado ir kitose šalyse, kuriose buvo paruoštos analogiškos knygos.

Puikiai žinodama mokyklos istoriją per pusšimtį metų, beveik nuo pat jos įkūrimo, V. Krakauskaitė drauge su matematikos mokytoja R. Paulavičiene, pasitelkusios ir daugiau pedagogų bei mokinių, parengė išsamų metraštį *Meno pašaukti.* Čia gausu fotografijų, dokumentinės medžiagos, atsiminimų, ištraukų iš periodinės spaudos. Visa tai lyg ir paminklas mokyklai, mokytojams ir mokiniams. Norėtųsi palinkėti sėkmės, rengiant antrąją knygą apie Nacionalinę M. K. Čiurlionio menų mokyklą.